

МРНТИ 14.29.33

УДК 376.42

DOI 10.51889/2960-1673.2025.83.4.003

Ж. Т. Естемесова¹, Д. Тоқтарұлы², Г. С. Омарғалиева³

¹п.ғ.м., зертхана меңгерушісі, Zhanara_es@mail.ru

²п.ғ.м., аға ғылыми қызметкер, doszhan.defektolog@bk.ru

³п.ғ.м., әдіскер giek-888@mail.ru

^{1,2,3} «Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың Ұлттық ғылыми-практикалық орталығы» РММ. Зияты зақымдалған және күрделі бұзылыстары бар балаларға арнайы білім беру зертханасы.

ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРГЕ ТАЛДАУ ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫҢ КӨЗҚАРАСЫ БОЙЫНША

Аңдатпа

Мақалада арнайы білім беру мекемелерінде жұмыс істейтін мамандардың кәсіби тәжірибесі мен сұраныстарының нәтижелері қарастырылған. Зерттеу барысында мамандардың басым бөлігі арнайы мектептерде және психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінде жұмыс істейтіні анықталды. Кәсіби қызмет барысында жиі кездесетін мәселелердің қатарында әдістемелік құралдардың жетіспеушілігі білім беру курстарының тапшылығы және зияты зақымдалған балалармен жұмыс әдістерінің жеткіліксіздігі айқындалды. Зияты зақымдалған балаларды түзете-дамыту жұмыстарында қолданылатын әдістер сенсорлық интеграция мен М.Монтессори әдістерін педагогтар кеңінен қолданатынын, ал PECS әдісін қолданудың төмендігін яғни коммуникативтік дағдыларды дамыту бағытының олқылықтарын көрсетті. Зерттеу нәтижелері мамандардың басым көпшілігі балама және қосымша қарым-қатынас құралдарын қолдануды қажет деп санайтынын көрсетті. Сонымен бірге, біліктілікті арттыру курстары бойынша сұраныс кәсіби бағдарланған және инновациялық әдістерді меңгеруге бағытталған. Алынған деректер арнайы педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруды, әдістемелік базаны толықтыруды және мектеп-отбасы, әлеуметтік серіктестік нығайтуды қажет ететінін дәлелдейді.

Түйін сөздер: арнайы педагогика, кәсіби құзыреттілік, әдістемелік құралдар, біліктілікті арттыру, зияты зақымдалған балалар, арнайы білім беру.

Ж. Т. Естемесова¹, Д. Тоқтарұлы², Г. С. Омарғалиева³

¹магистр педагогических наук, заведующая лабораторией, Zhanara_es@mail.ru

²магистр педагогических наук, старший научный сотрудник, doszhan.defektolog@bk.ru

³магистр педагогических наук, методист, giek-888@mail.ru

^{1,2,3} РГП на ПХВ «Национальный научно-практический центр развития специального и инклюзивного образования». Лаборатория специального образования детей с интеллектуальными нарушениями и тяжелыми множественными нарушениями развития.

АНАЛИЗ АКТУАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ В СПЕЦИАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ НА ОСНОВЕ МНЕНИЙ ПЕДАГОГОВ

Аннотация

В статье рассмотрены результаты анализа профессионального опыта и запросов специалистов, работающих в специальных образовательных учреждениях. В ходе

исследования установлено, что большинство специалистов работают в специальных школах и психолого-педагогических коррекционных кабинетах. Среди наиболее часто встречающихся проблем в профессиональной деятельности отмечается недостаток методических пособий, ограниченность образовательных курсов, а также недостаточность эффективных методов работы с детьми с интеллектуальными нарушениями. В коррекционно-развивающей работе с детьми педагоги активно применяют методы сенсорной интеграции и метод М. Монтессори, в то время как использование метода PECS остается на низком уровне, что указывает на недостаточное развитие коммуникативных навыков. Результаты исследования показывают, что большинство специалистов считают необходимым использование альтернативных и дополнительных средств коммуникации. Вместе с тем, запрос на курсы повышения квалификации ориентирован на освоение профессионально направленных и инновационных методов. Полученные данные свидетельствуют о необходимости повышения профессиональной компетентности специальных педагогов, пополнения методической базы, а также укрепления взаимодействия «школа–семья» и социального партнёрства.

Ключевые слова: специальная педагогика, профессиональная компетентность, методические пособия, повышение квалификации, дети с интеллектуальными нарушениями, специальное образование.

ANALYSIS OF CURRENT ISSUES IN SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES BASED ON TEACHERS' PERSPECTIVES

Zh. T. Estemesova¹, D. Toktaruly², G. S. Omargaliyeva³

¹ M.Ed., Head of Laboratory, Zhanara_es@mail.ru

² M.Ed., Senior Researcher, doszhan.defektolog@bk.ru

³ M.Ed., Methodologist, giek-888@mail.ru

^{1,2,3} Republican State Enterprise on the Right of Economic Management “National Scientific and Practical Center for the Development of Special and Inclusive Education”. Laboratory of Special Education for Children with Intellectual Disabilities and Severe Multiple Developmental Disorders.

Abstract. The article examines the results of analyzing the professional experience and needs of specialists working in special educational institutions. The study revealed that the majority of specialists are employed in special schools and psychological-pedagogical correctional centers. The most frequently reported challenges in their professional practice include a shortage of methodological resources, limited availability of training courses, and insufficient methods for working with children with intellectual disabilities. In correctional and developmental work, teachers widely apply sensory integration and the Montessori method, whereas the use of the PECS method remains low, highlighting gaps in the development of communication skills. The findings indicate that most specialists consider the use of alternative and augmentative communication tools essential. Furthermore, the demand for professional development courses is primarily directed towards mastering profession-oriented and innovative methods. The results emphasize the necessity of enhancing the professional competence of special educators, expanding the methodological base, and strengthening school–family collaboration as well as social partnership.

Keywords: special education, professional competence, methodological resources, professional development, children with intellectual disabilities, special pedagogy.

Кіріспе. Қазіргі таңда елімізде арнайы білім беру саясаты ерекше білім алуда қажеттіліктері бар балалардың сапалы әрі қолжетімді білім алуына жағдай жасауға бағытталған. Алайда, зиятында бұзылыстары бар балаларға арналған арнайы білім беру мекемелерінде өзекті мәселелер бар екендігі анық байқалады. Бұл мәселелер алдымен мамандардың тапшылығы, педагогтарда кездесетін кәсіби күйзелістер, материалдық-техникалық ресурстардың жеткіліксіздігі және мекемелердегі қаржыландырудың жеткіліксіздігіне байланысты туындайды. Бұл жағдайлар арнайы білім беру үдерісінің тұрақтылығы мен тиімділігін әлсіретіп, зиятында бұзылыстары бар оқушылардың жеке қажеттіліктерін толыққанды қанағаттандыруға кедергі келтіреді.

Зияты зақымдалған оқушыларға арналған арнайы білім беру айтарлықтай эволюциялық дамудан өткеніне карамастан, тең және тиімді білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз етуде көпқырлы қиындықтарға әлі де тап болып отыр[1]. Бұл эволюция зияты зақымдалған оқушылардың мәселелерін әлеуметтік-экономикалық тұрғыда қарастырудың маңыздылығын көрсетеді. Яғни, ол жеке тұлғалық ерекшеліктер мен қоршаған ортаның қолдауы арасындағы өзара әрекеттестікті ескеруді алдыңғы қатарға шығарады [2]. Егерде зияты зақымдалған оқушыларға қолайлы ортада дамуға жағдай жасалынса, арнайы бағдарламалар олардың даму деңгейіне сай бейімделсе, педагогтар тарапынан қолдау көрсетілсе, ата-аналармен ынтымақтаса отырып түзету жұмыстары жүргізілсе, онда мұндай балалар өз әлеуетін толық ашуға мүмкіндік туындайды. Ал керісінше, ортада кедергілер көп болса (қоғамдық стигма, ресурстар жетіспеушілігі, педагогтар дайындығының төмендігі), онда зиятында бұзылыстары бар оқушылардың мүмкіндіктері шектеліп қалады. Кейбір ғалымдардың зерттеуінше мұғалімдердің көзқарастары бойынша оқу материалдарының жеткіліксіздігі мен педагог кадрлардың даярлығының төмендігі педагогтар үшін оқушыларға қажетті қолдау көрсету қабілетін шектейтін маңызды фактордың бірі ретінде қарастырылады[3]. Кейбір мұғалімдер өздерінің кәсіби құзіреттілігіне және қолданылатын педагогикалық тәжірибелерінің жеткіліксіздігіне алаңдаушылық білдіреді, бұл жағдайды жеңілдету үшін қосымша қолдау жүйелерінің қажеттілігін айқындайды[4]. Сонымен қатар арнайы білім беру жүйесіндегі бюрократиялық кедергілер тиімді стратегияларды іске асыруға қиындық келтіріп, мұғалімдердің оқушылардың алуан түрлі қажеттіліктеріне дер кезінде жауап беру мүмкіндігін шектейді [3, 7 б]. Сонымен бірге, арнайы педагогтардың психикалық денсаулық мәселелерін ескеру – ерекше маңызды фактор болып табылады. Зерттеулер нәтижесінде арнайы педагогтардың шамамен 40%-ында белгілі бір психикалық ауру белгілері байқалатыны анықталған [5]. Бұл көрсеткіш жалпы ересек адамдар арасындағы орташа деңгейден әлдеқайда жоғары екені белгілі. Мұндай жағдай педагогтердің кәсіби қызметін атқаруына тікелей ықпал етеді: эмоционалдық күйзеліс, кәсіби қажу, шамадан тыс жұмыс жүктемесі және қолдаудың жеткіліксіздігі олардың оқушыларға сапалы білім беру және қажетті қолдау көрсету мүмкіндігін шектейді.

Яғни, педагогтің психикалық денсаулығы тек оның жеке әл-ауқатына ғана емес, сонымен қатар оқушылардың оқу мотивациясына, эмоционалдық тұрақтылығына және білім беру процесінің тиімділігіне әсер етеді. Егер мұғалім тұрақты күйзеліс пен психологиялық қысым жағдайында жұмыс істесе, ол оқыту әдістерін тиімді пайдалану қабілетін жоғалтуы, оқушылардың дара қажеттіліктеріне икемделуі қиындауы мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, арнайы педагогтердің психикалық денсаулығын қолдау – білім беру сапасын арттырудың және арнайы білім берудің табысты жүзеге асуының негізгі шарттарының бірі болып табылады.

Әлемдік деңгейде арнайы және инклюзивті білім беруді қолдайтын түрлі заңнамалық реформалар мен саяси бастамалар қолға алынғанымен, бұл бағытта шешімін таппаған бірқатар мәселелер бар екенін ғалымдар өз еңбектерінде атап көрсетеді. Oad, 2023 ж зерттеуінше қоғамда ата-аналар арасында немесе кейбір педагогтар тарапынан мүмкіндігі шектеулі балаларды толыққанды оқытуға қатысты теріс стереотиптер мен сенімсіздік

сақталуда. Мұндай әлеуметтік-психологиялық кедергілер білім берудің мазмұнды әрі тиімді іске асуына кері әсерін тиізеді[6].

Екіншіден ресурстардың жетіспеушілігі арнайы мекемелердегі басты мәселелердің бірі болып табылады. Бұл жағдай оқу-әдістемелік құралдардың заманауи оқыту технологияларының, мамандандырылған жабдықтардың және психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің тапшылығымен тікелей байланысты. Яғни ресурстардың жетіспеушілігі арнайы білім беру мекемелерінің ғана емес, жалпы білім беретін ұйымдарда білім алатын зияты зақымдалған оқушылардың да сапалы білім алуына кдергі келтіреді [7]. Сонымен қатар арнайы білім беру ұйымдарындағы педагог мамандардың кәсіби көзқарастарын зерттеудің жеткіліксіздігі жағдайды одан әрі күрделендіре түседі. Себебі педагогтердің пікірлері мен тәжірибелері инклюзивті жіне арнайы білім беруде кездесетін нақты қиындықтарды анықтауда, оқушылардың білім алуудағы жетістіктеріне тікелей ықпал ететін кедергілерді анықтау мен оларды жеңілдетуге бағытталған стратегияларды әзірлеуде басты рөл атқарады [8]. Егер педагогтардың кәсіби тәжірибесіне сүйенген зерттеулер жеткіліксіз болса, онда білім беру саясаты мен тәжірибесінде шешімдер көбіне формалды сипат алып, нақты қажеттіліктер ескерусіз қалады. Отандық ғалымдар Ж. Намазбаева[9], Ғ. Абаева[10], А. Айтбаева [11], еңбектерінде арнайы білім беру мекемелерінің жұмыс барысы жүйеленіп көрсетілген. Алайда мекемелерде кездесетін мәселелер тақырыбындағы зерттеуле елімізде аз кездеседі. Арнайы білім беру мекемелеріндегі педагогтердің кәсіби көзқарастары-білім беру жүйесіндегі қиындықтарды жан-жақты бағалаудың маңызды болып табылады. Себебі педагогтер зияты зақымдалған оқушылармен жұмыс атқару барысында күнделікті тәжірибелеріне сүйеніп оқу мен тәрбие жұмысын тікелей ықпал ете алады. Олардың пікірлері арқылы арнайы білім берудің артықшылықтары мен кемшіліктерін, сондай-ақ ескеруді қажет ететін нақты бағыттарды анықтауға негіз болады. Бұл мақалада зияты зақымдалған балаларға аналған білім беру мекемелеріндегі өзекті мәселелерге педагогтардың көзқарастары тұрғысынан талдау жасалады Мұндай талдау арнайы білім беру саясатын жетілдіруге, педагогтерді кәсіби тұрғыдан қолдауға, білім алушылардың спалаы білім алуына бағытталған тиімді стратегияларды айқындауға мүмкіндік береді.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеу жұмысы 2024-2025 жж аралығында жүргізілді. Зерттеудің басты мақсаты зиятында бұзылыстары бар балаларға арналған арнайы білім беру мекемелеріндегі өзекті мәселелерлерді арнайы педагогтардың кәсіби тәжірибесі негізінде анықтау арқылы талдау жасау.

Зерттеу әдісі ретінде сауалнама қолданылды. Сауалнамада арнайы педагогтердің кәсіби қызметінде жиі тап болатын қиындықтар, оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру барысында кездесетін кедергілер, оқу әдістемелік қамтамасыз ету, материалдық-техникалық база, сондай-ақ кәсіби қолдау мен біліктілікті арттыру қажеттіліктеріне қатысты сұрақтар қамтылды.

Зерттеуге еліміздің әртүрлі өңірлеріндегі арнайы білім беру ұйымдарында қызмет атқаратын 1783 арнайы педагог қатысты. Қатысушылардың құрамында арнайы мектеп мұғалімдері мен тәрбиешілері, арнайы мамандар қатысты. Іріктеу көлемі қатысушылардың жалпы санын ескере отырып, репрезентативтілік принципіне сәйкес қамтамасыз етілді. Сауалнама офлайн форматта жүргізілді. Сандық мәліметтер пайыздық үлестермен, жиілік көрсеткіштермен беріліп, сапалық жауаптар мазмұндық талдау әдісі арқылы жүйеленді.

Нәтижелер мен талқылау: Кестеде көрсетілген зерттеу сұрақтары мен нәтижелері арнайы білім берудегі білім беру жағдайында жұмыс істейтін мамандардың кәсіби тәжірибелері мен сұраныстарын анықтауға мүмкіндік береді. Сауалнамаға қатысқан мамандардың басым бөлігі **(44,6%)** арнайы мектептерде жұмыс істейтінін көрсетті. Сонымен қатар 36,6%-ы психологиялық психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінде, 12,5%-ы арнайы балабақшаларда, түзету кабинеттерінде, ал 6,3%-ы оңалту орталықтарында еңбек етеді. Бұл мәліметтер арнайы білім беру мекемелерінің негізгі қызмет аймағы ретінде мектеп пен түзету кабинеттерінің жетекші рөл атқаратынын айғақтайды.

Кесте 1

Сауалнама сұрақтары	Жауаптар	Саны	%
Жұмыс істейтін мекемеңіз?	Арнайы бала бақша	222	12,5%
	Арнайы мектеп	795	44,6%
	Оңалту орталықтары	113	6,3%
	Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері	653	36,6%
Жұмыс барысында кездесетін мәселелер?	Біліктілікті көтеруге арналған курстардың тапшылығы	439	25,2%
	Біліктілікті арттыру барысындағы қиындықтар	214	12,3%
	Зияты зақымдалған балалармен жұмыс тәсілдері туралы мағлұматтың аздығы	364	20,41%
	Балалармен жұмыс барысында қолдануға арналған әдістемелік құралдардың жетіспеушілігі	659	37,8%
	Басқа мәселелер	107	6 %
Қай категориядағы балалармен жұмыс істейсіз?	Зияты жеңіл зақымдалған	744	41,7%
	Зияты орташа зақымдалған	756	43,7%
	Зияты ауыр зақымдалған	283	16,3%
Жұмыс барысында қандай әдіс-тәсілдерді қолданасыз?	Монтесорри әдісі	523	29,8%
	PECS әдісі	98	5,6%
	Сенсорлық интеграция	576	32,9%
	Саз балшықпен жұмыс	63	3,6%
	АКТ жұмысы	191	10,9%
	Басқа әдістер	322	18,1%
Зияты зақымдалған балалармен жұмыста қарым-қатынастың балама және қосымша құралдары қажет пе?	Иә	1719	96,41%
	Жоқ	64	3,7%
Балама және қосымша қарым-қатынас құралдарын жұмыс барысында қолдану туралы біліктілікті арттыру курстары қажет пе?	Иә	1720	96,46%
	Жоқ	63	(3,6%)
Қандай тақырыпта курстар өткізіз келеді?	Арнайы білім мекемелерінің жұмыс ерекшеліктері туралы	533	(30,1%)
	Зияты зақымдалған балалармен жұмыс барысында қолданылатын әдістер жайлы	552	30,95%
	Инновациялық әдістер жайлы	441	24,9%
	Қайта даярлау курстары үнемі қажет	179	10,1%
	Басқа курстар	78	4,37%
Қандай тақырыпта курстар өткізіз келеді?	Арнайы білім мекемелерінің жұмыс ерекшеліктері туралы	439	25,2%

	Зияты зақымдалған балалармен жұмыс барысында қолданылатын әдістер жайлы	252	14.13%
	Инновациялық әдістер жайлы	326	18,7%
	Қайта даярлау курстары қажет	659	37,8%
	Басқа курстар	107	6.00%

Зерттеу барысында кездесетін мәселелер яғни зерттеу барысында мамандардың кәсіби қызметінде бірқатар кедергілер бар екені анықталды. Ең көп таралған мәселе – әдістемелік құралдардың жетіспеушілігі (37,8%). Бұл көрсеткіштер арнайы педагогтардың практикалық жұмыста теориялық білімді жеткілікті деңгейде қолдана алмауына және дайын материалдардың аздығы байланысты екенін көрсетеді. Сонымен бірге, 25,2%-ы біліктілікті көтеруге арналған курстардың тапшылығын атап өтті, ал 20,41%-ы зияты зақымдалған балалармен жұмыс тәсілдері бойынша ақпараттың жеткіліксіздігін атап көрсетті. Мұндай қиындықтар педагогтардың кәсіби құзыреттілігін жүйелі түрде дамыту қажеттілігін дәлелдейді.

Сауалнамаға қатысушылардың 43,7%-ы зияты орташа зақымдалған балалармен, 41,7%-ы жеңіл деңгейдегі оқушылармен жұмыс істейтінін, ал 16,3%-ы ауыр зақымдалған балалармен жұмыс жасайтынын көрсетті. Бұл мәліметтер арнайы педагогтардың көпшілігі зиятында жеңіл және орташа бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеуге бейімделгенін айғақтайды.

Зерттеу барысында мамандардың 32,9% тәжірибесінде сенсорлық интеграция әдісі ең жиі қолданылатыны байқалады. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысушылардың 29,8% М.Монтессори әдісін қолданушылардың үлесі де біршама, 10,9% АКТ-ны пайдаланса ал 18,1% баламалы әдістердің енгізілуі мұғалімдердің инновациялық тәсілдерге қызығушылығының бар екенін білдіреді. Алайда PECS әдісін қолданушылардың 5,6% үлесі өте төмен, бұл коммуникативтік дағдыларды дамытуға арналған әдістерді енгізуде әлі де олқылықтар бар екенін көрсетіп отыр.

Бұл сауалнамаға қатысқан мамандардың басым көпшілігі 96,41%-ы зияты зақымдалған балалармен жұмыста балама және қосымша қарым-қатынас құралдарының қажет екенін атап кетті. Дәл осындай көрсеткіш мамандардың 96,46% біліктілікті арттыру курстары арқылы бұл бағыттағы кәсіби дағдыларды жетілдірудің қажеттілігін көрсеткішін көрсетті. Бұл зерттеуде алынып отырған деректерде педагогтардың заманауи технологиялар мен қосымша коммуникация құралдарын меңгеруге жоғары сұранысы бар екенін дәлелдейді.

Зерттеу нәтижесінде мамандардың кәсіби сұраныстары әртүрлі бағыттарды қамтыды. Педагогтардың 30,95%-ы зияты зақымдалған балалармен жұмыс әдістері бойынша курстарды қажет деп тапса, 30,1%-ы арнайы білім беру мекемелерінің жұмыс ерекшеліктеріне қызығушылық танытты. Сонымен қатар сауалнамада инновациялық әдістерді меңгеруге сұраныс сауалнамаға қатысушылардың көрсетуінше 24,9% жоғары екені анықталды. Ал қайта даярлау курстарының қажеттілігінің 10,1% көрсеткішпен ерекшеленді. Бұл сауалнамада мәліметтер педагогтардың кәсіби білімін үздіксіз жетілдіру қажеттілігін айқын көрсетеді.

Зерттеу барысында алынған нәтижелер арнайы педагогика саласында жүйелі кәсіби қолдау мен үздіксіз білім жетілдірудің маңыздылығын тағы бір рет дәлелдеді. Сауалнамада көрсеткендей әдістемелік құралдардың жетіспеушілігі мен инновациялық әдістерді енгізудегі қиындықтар білім беру жүйесінде ресурстық орталықтарды күшейтуді, оқу-әдістемелік базаны жаңартуды талап етеді. Сонымен қатар, педагогтардың басым бөлігі зиятында жеңіл және орташа деңгейде зақымдалған балалармен жұмыс істейтіндіктен, дәл осы санатқа арналған әдістемелерді жетілдіру аса өзекті болып отыр.

Л.С. Выготскийдің әлеуметтік-мәдени теориясы бойынша, баланың дамуы әлеуметтік ортамен тікелей байланысты деп мәлімдеді[12]. Осы тұрғыда зерттеу нәтижелері педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыру, ата-аналар мен әлеуметтік серіктестердің қатысуын қамтамасыз ету арқылы ғана балалардың әлеуметтенуін тиімді ұйымдастыруға болатынын айғақтайды.

Қорытынды. Осы жүргізілген сауалнама бойынша зерттеу арнайы білім беру мекемелерінде, түзету орталықтарында және инклюзивті жағдайларда еңбек ететін мамандардың кәсіби тәжірибесі мен негізгі сұраныстарын анықтауға мүмкіндік берді. Эмпирикалық деректер мамандардың кәсіби қызметінде кездесетін басты мәселелердің қатарында әдістемелік құралдардың жетіспеушілігі, біліктілікті арттыру курстарының тапшылығы және зияты зақымдалған балалармен жұмыс әдістері туралы ақпараттың жеткіліксіздігін көрсетті. Бұл жағдай педагогтардың кәсіби құзыреттілігін жүйелі қолдау мен үздіксіз дамыту қажеттілігін айқын мәлімдейді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, мамандардың басым бөлігі зиятында жеңіл және орташа деңгейдегі балалармен жұмыс жасайды. Осыған байланысты дәл осы санатқа бейімделген әдіс-тәсілдерді жетілдіру, педагогикалық қолдау жүйесін күшейту ерекше маңызға ие. Қолданылатын әдістер ішінде сенсорлық интеграция мен М.Монтессори тәсілдерінің кеңінен таралуы практикалық тәжірибеде тиімділігін көрсетсе, PECS әдісінің төмен қолданылуы коммуникация дағдыларын дамытуда қосымша жұмыс жүргізуді қажет етеді.

Мамандардың 96%-дан астамы балама және қосымша қарым-қатынас құралдарының қажеттілігін атап өткендіктен, бұл бағыттағы кәсіби курстарды кеңейту өзекті болып отыр. Сонымен бірге, біліктілікті арттыру тақырыптары бойынша сұраныс кәсіби бағдарланған курстарды, инновациялық әдістерді меңгеруді және арнайы білім беру мекемелерінің ерекшеліктерін тереңдетіп оқытуды талап ететінін көрсетті.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері арнайы педагогикадағы тиімді модель тек педагогтың кәсіби құзыреттілігін арттыруды ғана емес, сонымен бірге ата-аналар мен әлеуметтік серіктестердің өзара ықпалдастығын қамтамасыз етуді қажет ететінін айғақтайды. Л.С. Выготскийдің әлеуметтік-мәдени теориясы негізінде алынған деректер баланың әлеуметтенуінде әлеуметтік ортаның шешуші рөлін тағы бір рет дәлелдеді.

Осылайша, арнайы білім беру жүйесінде кадрларды даярлау мен қайта даярлау ісін жүйелеу, әдістемелік базаны нығайту және инновациялық тәсілдерді ендіру – зияты зақымдалған балалардың сапалы білім алуын қамтамасыз ететін, олардың әлеуметтенуіне және қоғамға бейімделуіне ықпал ететін маңызды бағыттар болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Kauffman, James M^a; Hung, Li-Yu^b. Special education for intellectual disability: current trends and perspectives. *Current Opinion in Psychiatry* 22(5):p 452-456, September 2009. | DOI: 10.1097/YCO.0b013e32832eb5c3
2. Thompson, J. R., & Walker, V. L. (2018). Introduction to the special issue: Educating people with intellectual disability and related developmental disability. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 56(6), 393–395. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-56.6.393>
3. Bani Odeh K, Lach LM. Препятствия на пути к образованию детей с инвалидностью во всем мире и факторы, способствующие его получению: описательный обзор. *Фронт общественного здравоохранения*. 2024 Янв 16;11:1294849. DOI: DOI: [10.3389/fpubh.2023.1294849](https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1294849) PMID: 38292375; PMCID: PMC10824976.
4. Alharbi, H., & Iqtadar, S. (2024). 'I never feel like I am prepared enough': Teachers' self-efficacy, challenges and experiences teaching students with disabilities. *British Journal of Special Education*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12666>
5. McGrew, J., Ruble, L., Cormier, C. J., & Dueber, D. (2023). Special educators' mental health and burnout: A comparison of general and teacher specific risk factors. *Teaching and Teacher Education*, 132, 104209. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104209>

6. Oad, L. (2023). Journey of inclusive education: Exploring its evolution and future perspectives. *Spry Journal of Literature and Linguistics*, 1(1). Benazir Bhutto Shaheed University Lyari.
7. Allam, F. C., & Martin, M. M. (2021). Issues and challenges in special education: A qualitative analysis from teacher's perspective. *Southeast Asia Early Childhood Journal*, 10(1), 37-49. <https://doi.org/10.37134/saecj.vol10.1.4.2021>
8. Pérez-Valverde, C., Ruiz-Cecilia, R., Medina-Sánchez, L., & Guijarro-Ojeda, J. R. (2021). Coping with Challenges in Teaching Foreign Languages to Children with Mild Intellectual Disabilities: Stakeholders' Perspectives. *Mathematics*, 9(8), 906. <https://doi.org/10.3390/math9080906>
9. Намазбаева. Ж. И. . Некоторые особенности личности учащихся вспомогательной школы : метод. пособие / Ж. И. Намазбаева. - Алматы : КазПИ, 1985. - 71 с.
10. Абаева. Ғ.Ә « Арнайы педагогика және психология негіздері. Оқу құралы-Алматы, 2014 ж .
11. Айтбаева. А.Б « Арнайы педагогика негіздері»: Оқу құралы. Алматы : Нур-Принт 2014 ж .
12. Выготский, Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. - М. : Эксмо, 2004. - 1136 с. - ("Библиотека всемирной психологии"). - ISBN 5-699-02553-7

УДК 796.015.47

МРНТИ 13.00.08

DOI 10.51889/2960-1673.2025.83.4.002

Рустембекова Ж.Б.¹, Кабдырова А.А.²,

¹7M01902- “Арнайы педагогика: Аутистік спектрі бұзылған балаларды қолдау”

мамандығының 2 курс магистрі, rustembekova.03@bk.ru

²PhD, аға оқытушы, Kabdyrova.ainur1@gvzpu.edu.kz

^{1,2} Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,

Алматы қ., Қазақстан

АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ЖАЛПЫ МОТОРИКАСЫН ДАМУДАҒЫ БЕЙІМДЕЛГЕН ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа. Бұл мақалада аутизм спектрі бұзылған (АСБ) балалардың жалпы моторикасын дамытудағы бейімделген дене шынықтырудың рөлі қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі аутизм спектрі бұзылған балалардың қимыл-қозғалыс белсенділігінің шектеулі болуы мен әлеуметтік бейімделу дағдыларының жеткіліксіздігіне байланысты анықталады. Мақалада бейімделген дене шынықтыру әдістерінің моторлық функцияларды жетілдірудегі тиімділігі талданады, сондай-ақ шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектеріне шолу жасалады. Атап айтқанда, халықаралық зерттеулерде қолданылған қимыл-қозғалыс жаттығуларының сенсорлық интеграцияға, тепе-теңдікке және үйлестіруге оң әсер ететіні көрсетілсе, қазақстандық тәжірибеде ұлттық ойын элементтерін пайдалану мен топтық жаттығулардың әлеуметтік бейімделуге ықпал ететіні айқындалады.

Мақалада бейімделген дене шынықтыруға қатысты ата-аналар мен педагогтердің көзқарасын анықтау мақсатында сауалнама жүргізілгені баяндалады. Сауалнама нәтижесінде қатысушылардың басым көпшілігі ұлттық ойындарды қолдану балалардың моторлық белсенділігін, эмоциялық көңіл-күйін және қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқаратынын атап өтті. Жалпы алғанда, педагогтер мен ата-аналардың 88%-ы қазақ ұлттық ойындарын бейімделген дене шынықтыру бағдарламаларына тұрақты енгізуді қолдайтынын көрсетті. Бұл зерттеу нәтижелері ұлттық мәдениетке негізделген тәсілдің АСБ балаларды оңалту және әлеуметтік бейімдеу саласында тиімді екенін дәлелдейді.

Зерттеу нәтижелері инклюзивті білім беру жағдайында бейімделген дене шынықтыруды тиімді қолдануға мүмкіндік туғызады.

Кілттік сөздер: аутизм спектрінің бұзылысы, бейімделген дене шынықтыру, сенсорлық интеграция, инклюзивті білім беру.